سیدمحسن حسینی‌مقدم

الزامات اجرای شیوه‌نامهٔ نحوهٔ ارزشیابی مبتنی بر شایستگی

کلیدواژه‌ها:
سند تحول بنیادین، آیین‌نامه آموزشی دوره دوم متوسطه، شیوه‌نامه نحوه ارزشیابی شایستگی‌های فنی و غیرفنی

اشاره

تحول در نظام آموزش‌وپرورش از موضوعات مهم و اساسی در نظام تعلیم‌وتربیت است که از منظرهای متفاوت مورد توجه قرار گرفته است که اگر سیاست گذاری و تدوین برنامه‌ریزی درسی بدون در نظر گرفتن برنامه درسی آموزشی و شرایط اجرایی باشد نخواهد توانست به اهداف از پیش تعیین شده دست یابد. نظام آموزشی ماهیتی پیوسته دارد و برای تحقق اهداف آن می‌باید همهٔ اجزای آن این ارتباط را با هم حفظ کنند و با مشارکت مستمر و فعال اجزا، به اهداف نهایی برسد.

ساختار نظام آموزشی در کشور ما، تاکنون تغییرات زیادی را به خود دیده است و در نهایت براساس تصویب سند تحول بنیادین آموزش‌وپرورش، از سال تحصیلی ۹۱-۱۳۹۰ نظام ۳-۳-۳-۳ به اجرا درآمد و دوره ابتدایی به دو دورهٔ سه ساله و دورهٔ متوسطه نیز به دو دورهٔ سه ساله تقسیم شده است.

با انجام تغییرات در دورهٔ دوم متوسطه، آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای از دو سال به سه سال افزایش یافت و براساس اسناد بالادستی، از جمله سند تحول بنیادین و زیر نظام برنامهٔ درسی ملی، رویکرد برنامه درسی به آموزش و تربیت بر مبنای شایستگی تغییر یافت.

به استناد سند برنامهٔ درسی ملی، حوزهٔ کار و فناوری شامل کسب مهارت‌های عملی برای زندگی کارامد و بهره‌ور و کسب شایستگی‌های مرتبط با فناوری و علوم وابسته، به ویژه فناوری اطلاعات و ارتباطات، به منظور تربیت فناورانه و زندگی سالم در فضای مجازی و نیز آمادگی ورود به حرفه و شغل در بخش‌های گوناگون اقتصادی و زندگی اجتماعی است.

این شایستگی‌ها به چهار دسته تقسیم می‌شوند:

۱. شایستگی‌های محوری غیر فنی دنیای کار؛

۲. شایستگی‌های پایهٔ فنی مورد نیاز نیروی کار حرف و مشاغل گوناگون؛

۳. شایستگی‌های مربوط به فناوری اطلاعات و ارتباطات؛

۴. شایستگی‌های مربوط به یادگیری مادام‌العمر فنی‌وحرفه‌ای.

یکی از اجزای مهم در این زنجیرهٔ پیوستگی تغییر در نظام آموزشی، موضوع ارزشیابی پیشرفت تحصیلی است که با توجه به تغییر رویکرد نظام آموزشی، ارزشیابی نیز می‌باید مبتنی بر شایستگی تعریف و اجرا شود.

در سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش‌وپرورش، در بند ۴-۵ آمده است: «تحول بنیادین شیوه‌های ارزشیابی دانش‌آموزان برای شناسایی نقاط قوت و ضعف و پرورش استعدادها و خلاقیت دانش‌آموزان». طراحی و اجرای نظام ارزشیابی نتیجه‌محور براساس استانداردهای ملی برای گذر از دوره‌های تحصیلی، رویکرد ارزشیابی فرایندمحور در ارتقای پایه‌های تحصیلی دورهٔ ابتدایی، و رویکرد تلفیقی (فرایندمحور و نتیجه‌محور) در سایر پایه‌های تحصیلی، از جمله مواردی است که در اسناد بالادستی درخصوص ارزشیابی به آن‌ها اشاره شده است.

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی چیست و چرا؟

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی جزئی تفکیک‌ناپذیر از فرایند یاددهی ـ یادگیری محسوب می‌شود که هدف آن کشف مشکلات آموزش و برنامه‌ریزی برای رفع این مشکلات است. به عبارت دیگر، می‌توان آن را یک سلسله فعالیت منظم دانست که در جهت بررسی تغییرات مطلوب در فراگیر انجام می‌شود. بنابراین ارزشیابی پیشرفت تحصیلی تأثیر خود را در ارتقای بهره‌وری دارد و سبب بهبود نظام تعلیم‌وتربیت خواهد شد. **رالف تایلر** می‌گوید: «ارزشیابی وسیله‌ای برای تعیین میزان موفقیت برنامه در رسیدن به هدف‌های آموزش مطلوب موردنظر است.»

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی به معنای سنجش عملکرد یادگیرندگان و مقایسهٔ نتایج حاصل با هدف‌های آموزش از پیش‌تعیین شده است.

در نظام جدید آموزشی این ارزشیابی مبتنی بر شایستگی تعریف شده است. اما شایستگی چیست؟ شایستگی، «توانایی انجام کار براساس استاندارد» تعریف شده است و شایستگی شامل دانش، نگرش و مهارت است. یعنی فردی را می‌توان گفت به شایستگی رسیده است که برخوردار از این اجزا در حرفه‌اش باشد. وقتی فرد در این راستا ارزشیابی شود و بتواند شایستگی موردنظر را در این زمینه به اثبات برساند، می‌توانیم بگوییم به شایستگی مورد نظر دست یافته است و می‌توان گواهی‌نامهٔ صلاحیت حرفه‌ای مربوط را به وی اعطا کرد.

فرایند تدوین شیوه‌نامه

با توجه به تبصرهٔ ۳ مادهٔ ۲۷ آیین‌نامهٔ آموزشی دورهٔ دوم متوسطه (روزانه)، تدوین شیوه‌نامهٔ نحوهٔ ارزشیابی شایستگی‌های فنی و غیرفنی شاخه‌های فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش به معاونت آموزش متوسطه واگذار شد و در همین راستا تدوین شیوه‌نامهٔ مربوط در دستور کار قرار گرفت. همان‌گونه که همکاران محترم می‌دانند، عنوان‌های درسی در شاخهٔ فنی‌وحرفه‌ای به چهار بخش درس‌های شایستگی‌های فنی، غیرفنی، عمومی و پایه تقسیم شده است و هر عنوان یکی از درس‌های شایستگی‌های فنی و غیرفنی در پنج فصل تدوین و شیوهٔ ارزشیابی در پایان هر فصل ذکر شده است.

تدوین شیوه‌نامه توسط «معاونت آموزش متوسطه» و «دفتر آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای» با مشارکت «دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش» و «مرکز سنجش وزارت آموزش‌وپرورش در جلسات متعدد کارشناسی صورت پذیرفت. سرانجام، شیوه‌نامهٔ ارزشیابی پیشرفت تحصیلی مبتنی بر شایستگی برای سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵ تدوین و طی بخشنامه‌ای به شمارهٔ ۴۰۰/۲۱۱۴۸۲ مورخ ۹۵/۱۱/۳۰ به ادارات کل آموزش‌وپرورش ابلاغ شد.

براساس این شیوه‌نامه، هنرجویان در پایان هر فصل در ارزشیابی که توسط هنرآموز آماده شده است، شرکت می‌کنند و درجاتی از کسب شایستگی توسط آنان معلوم می‌شود. در نهایت با ثبت نمرات در سامانهٔ نمرات و تبدیل آن به نمرهٔ ۰ تا ۲۰، وضعیت تحصیلی هر هنرجو در آن فصل مشخص می‌شود.

قطعاً هر تغییری با مقاومت همراه خواهد بود و اجرای این نوع ارزشیابی چون در سال اول اجرایی شدن قرار دارد و در شاخه‌های دیگر هنوز اجرایی نشده است، بازتاب‌های مختلفی را در سطح همکاران و... به همراه خواهد داشت. اما امیدواریم با اهمیتی که همکاران عزیز در هنرستان‌ها به ارتقای کیفیت آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای می‌دهند و اینکه این آموزش‌ها باید بتوانند به جایگاه واقعی خود برسند، همه با هم دست یاری بدهیم تا بتوانیم در ادامهٔ تغییر و تحول در نظام آموزشی، به‌خصوص در آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای، گام‌های مؤثری برداریم.

نکات اصلی و تحولی شیوه نامه

با توجه به سند تحول بنیادین آموزش‌وپرورش و مبانی نظری آن، تحول در نظام آموزشی با چرخش‌های تحول‌آفرین محقق می‌شود که براساس مبانی نظری سند تحول بنیادین، دو چرخش مربوط به حوزهٔ ارزشیابی عبارت‌اند از:

۱. چرخش از دانش‌آموز منفعل در کلاس درس به مربی فعال در محیط‌های تربیتی؛

۲. چرخش از انباشت اطلاعات و حافظه‌محوری، به کسب شایستگی‌ها در مقام ساحت‌های تربیت.

براساس این دو چرخش، برنامه‌ریزی درسی و نیز برنامه‌ریزی آموزشی باید با تغییرات گسترده مواجه شوند. با این رویکرد دیگر هنرآموز و کتاب درسی در آموزش محوریت ندارند و یادگیری هنرجویان و عملکرد آن‌ها در این راستا مورد تأکید است.

همچنین براســاس چرخش دوم نظام آموزشی در شاخهٔ فنی‌وحرفه‌ای، به دنبال کاهش محفوظات در هنرجویان که بیشتر در حیطهٔ دانشی است، روبه‌رو هستیم و کسب شایستگی و توانایی انجام کار مطابق با استاندارد از هنرجویان توقع می‌رود.

با توجه به گذشــت بیش از ۲۳ ســال از آخرین تغییــرات در آمــوزش فنی‌وحرفــه‌ای و همچنین تغییرات وسیع فناوری، تغییر در برنامه‌ریزی درسی و آمــوزش ضرورتی اجتناب‌ناپذیر اســت. در نظام قبلی آمــوزش فنی‌وحرفه‌ای، درس‌هــای علمی و عملی (دانش و مهــارت) از یکدیگر به‌صورت مجزا برنامه‌ریزی شده بودند که طبیعتاً با توجه به تغییرات گســترده در فناوری، جواب‌گوی نیاز بازارکار نبوده است. در برنامهٔ جدید محتوای درسی در قالب دانش و مهارت در یکدیگر تلفیق شده است که هدف از این تغییر رویکرد آن است که دانش‌آموختگان هنرستان افرادی با مهارت بالاتر و تن‌ورزتر باشند، مهارت‌های ســطوح بالاتر را کسب کنند، و به شایستگی در آن رشته برسند.

زمانــی این برنامهٔ درســی و آموزشــی و رویکرد شایســتگی محقق می‌شود که شــیوهٔ ارزشیابی در آموزش فنی‌وحرفه‌ای تغییر کند. ارزشــیابی یکی از موضوعات اساسی و کلیدی در فرایند آموزش است. براساس ارزشیابی مطلوب است که مشخص می‌شود، آیا آموزش به درســتی محقق شــده است یا خیر. ارزشــیابی باید به گونه‌ای باشد که دانش‌آموختگان هنرســتان و رشــته‌های فنی‌وحرفه‌ای بتوانند نیاز بازارکار را تأمین نمایند.

تأثیر شیوه‌نامه در فرایند یاددهی ـ یادگیری

ارزشــیابی مبتنی بر شایســتگی جزئی از فرایند آموزش اســت و حین آموزش و به‌صورت فرایندی انجــام می‌شــود. لذا این شــیوهٔ ارزشــیابی باعث کاهــش اســترس در هنرجویان می‌شــود. در این شــیوهٔ ارزشیابی، صرفاً سطوح دانش مورد ارزشیابی قــرار نمی‌گیرد و ارزشــیابی تلفیقی از ارزشــیابی شایســتگی‌های فنی و غیرفنی در هر پودمان است با توجه اینکه ارزشیابی نهایی از پودمان‌ها به‌صورت مجــزا و پس از پایان آن‌ها صــورت می‌گیرد، باعث می‌شود که یاددهی بیشتر شــود و چون یادگیری با کســب تجربه در فرایند آموزش صورت می‌پذیرد باعث اثربخشی بیشتر می‌گردد.

ارتباط شیوه‌نامه با نظام جامع ارزشیابی مبتنی بر شایستگی سند تحول بنیادین آموزش‌وپرورش

نظام جامع ارزشــیابی مبتنی بر شایستگی یکی از زیرنظام‌های ســند تحول بنیادین است که تاکنون تدوین نشده اســت. ولی شیوهٔ ارزشیابی شایستگی محور در شــاخهٔ فنی‌وحرفه‌ای می‌توانــد تجربه و زمینه‌ای برای تحقق ارزشیابی با رویکرد شایستگی در همــهٔ دوره‌ها و درس‌ها شــود. این امر ضرورتی اجتناب‌ناپذیر اســت که ما باید زمینهٔ تحقق آن را فراهم آوریم.

رابطهٔ شیوه‌نامه با گواهی‌نامه‌ها و صلاحیت‌های حرفه‌ای برای کسب اشتغال دانش‌آموختگان

صلاحیــت حرفــه‌ای هنرجــو مجموعــه‌ای از شایســتگی‌ها شــامل دانش، مهارت و نگرش است که به تناســب هر شــغل یا حرفه تعیین می‌شود و در فرایند آموزش و تجربه در محیط‌های آموزشــی، محیط کاری و جامعه کســب می‌کنــد و به رفتار حرفه‌ای او تبدیل می‌شــود. براساس آیین‌نامهٔ نظام صلاحیت حرفه‌ای، کسب شایستگی‌ها و صلاحیت حرفه‌ای ضرورتی اجتناب‌ناپذیر اســت و این شیوهٔ جدید ارزشــیابی در شــاخهٔ فنی‌وحرفه‌ای می‌تواند زمینهٔ تحقــق و صــدور گواهی‌نامه‌های صلاحیت حرفه‌ای را برای دانش‌آموخته فراهم آورد.

نقش گروه‌های آموزشی در ترویج این ارزشیابی

تغییر و تحول در نظام آموزشــی مســتلزم فراهم آوردن زیرســاخت هایی برای آن اســت. لذا زمانی تغییر رویکرد در شــیوهٔ ارزشــیابی محقق می‌شود که زمینه‌های آن، از جمله تحول در نیروی انسانی، تحــول در تجهیــزات، فراهم آوردن زیرســاخت‌ها و... فراهم شــود. تحول در بخش نیروی انسانی نیز نیازمند آموزش همهٔ عوامل دســت‌اندرکار در حوزهٔ آموزش‌های فنی‌وحرفــه‌ای اعم از مدیران، معاونان، هنرآموزان، استادکاران و... است. گروه‌های آموزشی با توجه به اینکه به عنوان بازوان آموزش به حســاب می‌آیند، می‌توانند در امر آموزش هنرآموزان و ایجاد زمینهٔ تحقق مطلوب این شیوه ارزشیابی مؤثر باشند.

دوره‌های آموزشی مورد نیاز برای اشاعه و فرهنگ‌سازی شیوه‌نامه

طبیعتاً هرگونه تغییر و تحولی نیازمند فرهنگ‌سازی و آگاه‌سازی است و رویکرد جدید در برنامهٔ شاخهٔ فنی‌وحرفه‌ای به تبیین و توجیه برای همهٔ دست‌اندرکاران این حوزه در استان‌ها، مناطق و هنرستان‌ها نیاز دارد که باید از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی و جلسات تبیینی و توجیهی صورت پذیرد. طی شش ماه گذشته جلسات متعددی برای رؤسای آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای و کارشناسان مسئول فنی‌وحرفه‌ای ادارات کل آموزش‌وپرورش استان‌ها، و به دنبال آن، تعدادی جلسات توجیهی برای کارشناسان فنی‌وحرفه‌ای مناطق، مدیران هنرستان‌ها و گروه‌های آموزشی در سراسر کشور برگزار شده است. ولی با عنایت به نو و بدیع بودن موضوع، برگزاری این دوره‌ها باید بیشتر شود. البته چون ساختار آموزش در سال ۱۳۹۵ به تصویب نهایی رسید، نبودن فرصت کافی برای تدوین شیوه‌نامهٔ ارزشیابی مبتنی بر شایستگی و برگزاری دوره‌های آموزشی توجیهی، ما را با چالش مواجه کرد.

فرایند آموزش و ارزشیابی و شرط قبولی در هر فصل (پودمان)، شرط قبولی در هر درس و نحوهٔ ارزشیابی مجدد(جبرانی)

فرایند آموزش و ارزشیابی در درس‌های شایستگی‌های فنی و غیرفنی به‌صورت پیوسته و بدون وقفه، از شروع سال تحصیلی آغاز و تا پایان خردادماه ادامه می‌یابد. لذا ارزشیابی هر پودمان بلافاصله پس از پایان آموزش صورت می‌پذیرد و ارزشیابی پودمان‌ها به دی‌ماه و خردادماه موکول نخواهد شد.

زمانی هنرجو در هر درس از درس‌های شایستگی قبول اعلام می‌شود که در هر پنج فصل (پودمان) از درس مربوط نمرهٔ حداقل ۱۲ کسب کند. در این صورت میانگین نمره‌های کسب شده در پنج فصل به عنوان نمرهٔ پایانی درس‌های کارنامهٔ تحصیلی هنرجو منظور خواهد شد.

ارزشیابی مجدد صرفاً در فصل یا فصل هایی که حداقل نمره موردنظر در آن کسب نشده است، با برنامه‌ریزی هر هنرستان صورت خواهد گرفت و چنانچه هنرجویی به هر دلیل تا پایان خرداد ماه شایستگی لازم را در یک یا چند فصل کسب نکند، می‌تواند تا پایان سال تحصیلی برای ارزشیابی مجدد در آزمون شرکت کند.